



вислобоки • дернів • кам'янка-бузька батятичі • тадані • волиця-деревлянська буськ • кути • язлівчик • махнівці



Храм Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії (1762 р.) у селі Вислобоки

Маршрут прямує зі Львова на північний схід, трасою на Кам'янку-Бузьку, і перший об'єкт знаходиться в селі **ВИСЛОБОКИ (Кам'янсько-Бузький р-н)** просто при дорозі. Навряд чи церква Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії зовнішнім вигля-

дом привабить туриста, хоч і походить з 1762 року, – громада трохи перестаралася з її поновленням, пофарбувавши стіни у колір кави з молоком поверх ґонтового покриття. Зате той, хто потрапить всередину, зможе побачити настінні малювання, відомі лише фахівцям. Про них чомусь мовчать путівники, хоч галицькі храми, де збережено давній стінопис, можна порахувати на пальцях. Вислобоцькі розписи вирізняються теплими кольорами й площинним декоративним письмом і створені, очевидно, народними малярами. За своїми технічними прийомами вони

Надгробок на церковному подвір'ї





Церква св. Микити (1666 р.) у селі Дернів наче виринула з українських казок

дуже близькі до народного живопису на склі, що поширився з кінця XVIII ст. на території Українських Карпат. Це й не дивно – якщо дрогобицькі і потелицькі розписи виникли у міщанських та ремісничих колах, то у Вислобоках мешкали звичайні селяни. З меморіального віршованого панегірика польською мовою над південними дверима дізнаємося: у цьому невеличкому селі взагалі не було церкви, аж поки ним став володіти Казимир Правдич, і саме його стараннями і за допомогою єпископа Лева Шептицького у 1760-х роках постав новий храм.

Стінопис вкриває стіни нави і вівтаря. Нижній ярус стінопису нави представляє сюжет «Стрітіння» (південна стіна), «Благовіщення» (над аркою, що веде в бабинець), «Поклоніння волхвів», «Хрещення» (північна стіна). У другому ярусі, на восьми гранях церковної бані розміщено п'ятнадцять сцен Страстей Христових, в третьому, на восьми гранях верху бані, – «Воскресіння», «Вознесіння Христа» та «Вознесіння Богородиці». На стінах вівтаря – «Жертвопринесення Авраама», «Покаяння Магдалини», «Покаяння апостола Петра», а також зображення ангельського собору, святих і святих.

Кілометрів за два до Кам'янки-Бузької не пропустіть правий поворот на село **ДЕРНІВ**

(Кам'янсько-Бузький р-н). Знайти пам'ятку найлегше за оригінальними прикметами: шукайте будиночок колишнього дитсадочка, біля нього – скульптуру Івасика-Телесика з гусьми та павільйон з дерев'яними барельєфами на казкові теми. У будиночку тепер мешкає священик, а в дальній частині подвір'я ховається від сторонніх очей невелика церковця – здається, з тих самих українських казок, що й Івасик з компанією. Казкова, з моховитим гонтовим дахом церква зветься Микитинською і походить з 1666 року. Разом з кугайвською їх можна вважати «сірими кардиналами» – вони відомі лише фахівцям, хоча до глибини душі вразили б і будь-якого туриста. Та й скупий на слова довідник пише, що дернівська пам'ятка належить до «довершених споруд народної архітектури галицької школи». За радянської доби над церквою св. Микити добряче познущалися. Від інтер'єру не лишилося геть нічого, якщо не рахувати решток діорами радянського села на згадку від музею революційного руху та двоярусних ліжечок – на згадку від дитсадка. У будинку біля церкви тепер мешкає отець Нестор,

Старенький гонт – мальовничий, але вже мало рятуює церкву від опадів



парох дернівської православної громади. Він не полишає спроб знайти благодійника, який фінансував би бодай заміну покрівлі, – вона в аварійному стані, адже остання професійна реставрація церкви була проведена ще 1977 року. До того ж на дах падають гілки зі старезного дерева, що росте майже впритул до церкви. Парадокс: дерево, у свою чергу, теж є офіційною пам'яткою, тільки природи, і його крона не може бути обрізана без відповідних дозволів. Так і стоять пліч-о-пліч дві давні дерев'яні пам'ятки – рукотворна й нерукотворна.

Поки що церкві св. Микити загрожує «бляхізація» – адже це значно дешевше, ніж замовляти якісний гонт і наймати професійних майстрів. Можливо, хтось із наших читачів захоче стати героєм-рятівником і дати церкві друге життя – так, як це зробили в Кліцьку і в Комарному?

Недалеко за поворотом на Дернів траса приводить до **КАМ'ЯНКИ-БУЗЬКОЇ**. Це галицьке містечко, яке 2008 року святкуватиме 560-літній ювілей, нечасто відвідують туристи. І марно. Звісно, дотепер збереглися далеко не всі старожитності Кам'янки Струмилівської – так вона називалася до 1944 року на честь свого засновника й добродчинця, старости Юрія Струмила, який зумів здобути для села статус і привілей вільного королівського міста, а згодом – і магдебурзьке право. За це місто при впадінні річки Кам'янки у Західний Буг зобов'язувалось виконувати роль форпосту, і всі податки, що сплачували міщани, йшли на утримання міських фортифікацій та великого замку. Замок, на жаль,



Храм св. Миколи (1667 р.) з дзвіницею (1762 р.) у Кам'янці-Бузькій

не зберігся, але можна оглянути інші кам'янецькі пам'ятки: ратушу, Народний дім, будиночки з ажурними різьбленими дерев'яними балкончиками, а головне – грандіозний Успенський костел у стилі модерної готики (1908–1914 рр.), збудований за проектом Теодора-Мар'яна Тальовського. На превеликий жаль, втрачено дерев'яну синагогу з фрес-

ками, що була колись однією з найвидатніших на Галичині.

Але наразі нас цікавить найстаріша у Кам'янці церква – дерев'яна. Шукати її треба на Белзькому передмісті, на горі понад річкою; вхід на подвір'я облаштовано з вулиці Незалежності. Там, на давньому цвинтарі, серед старих лип і ясенів стоять храм св. Миколи Чудотворця і його супутниця – висока дзвіниця. Ця церква відігра-

Напис повідомляє, що 1867 року церкву «важили», тобто піднімали й підводили під зруб новий фундамент



вала неабияку роль у міському житті. При ній діяло братство, засноване грамотою львівського єпископа Йосифа Шумлянського (1689 р.) й підтвержене грамотою митрополита Атанасія Шептицького (1738 р.). До кінця XVIII ст., коли її за розпорядженням австрійської влади приєднали до міської церкви Різдва Богородиці, це була окрема передміська парафія.

Церква славилася чудотворною іконою святого Миколи й численними цінностями різних мистецьких епох: бароковими вітвариками з пишною різьбою, Божим гробом у рокайлевих формах, сецесійного стилю крилосами. Інтер'єр оновлювався у 1898 році, а ще через сім років церкву стараннями о. Михаїла Цегельського відновив маляр Йосиф Сидорович з Монастириськ. Він намалював декілька нових ікон і виконав клеєвий стінопис в усіх трьох частинах храму.

Окремо слід згадати про унікальний п'ятиярусний іконостас XVII ст. Його намісні ікони походили з 1618 року, апостольський ряд – з часу побудови церкви, верхній ярус – з початку XX ст. Найдавніші ікони, на щастя, забрали до музею у Львові ще 1913 року. Коли мистецтвознавець і реставратор Володимир Вуйцик обстежував церкву 1971 року, в іконостасі вже не вистачало п'яти ікон. Протягом наступних десятиліть злодії розікрали решту. Нам невідомо, чи лишилися дотепер в інтер'єрі храму бодай якісь сліди колишньої мистецької розкоші.

Щоб побачити закарбовані у дереві знаки минулого, потрібно обійти церкву по периметру, уважно вглядаючись в її стіни й одвірки, що ховаються в тіні широкого опасання на стовпах. Різьблений напис на південних дверях повідомляє, що «СЕЙ ХРАМ СОЗДАН ЛІТА ОТ ВОПЛОЩЕНІЯ БОЖІЯ СЛОВА 1667 ЗА ПАНОВАНІЯ ЕГО МИЛОСТІ ПАНА GERONIMA РАДЗІОВСКОГО ДНЯ 21 МЦА СЕПТЕМВРІЯ». Ще один

напис, над західним входом у піддашся, свідчить про репарацію церкви у 1759 році і цитує псалом: «СІЯ ВРАТА ГОСПОДНЯ ПРАВЕДНІІ ВНІДУТ В НЯ». Там само вирізьблене повідомлення про те, що церкву «важили», тобто під її дубові підвалини підвели кам'яний фундамент. Цю операцію здійснили через двісті років з моменту будівництва церкви – напевно, з нагоди її ювілею. У XX ст. професійної реставрації церква зазнала двічі, останній раз 1971 року. Богослужіння тут не проводилися з часів закриття церкви у 1960-х роках, і без господарів вона поступово перейшла в стан руїни. Лише у 1987 році стараннями настоятеля іншої кам'янецької церкви, Різдва Пресвятої Богородиці, храм почали ремонтувати: гнилі бруси замінили, баню й дахи пок-

Дзвіниця перебуває у напівзруйнованому стані, і з-під відірваної шалівки проглядає каркас





Церква Собору Пресвятої Богородиці (1778 р.) у селі Батятичі

рили бляхою, стіни вкрили ґонтом, зробили нову підлогу. Ще частину робіт виконали кілька років по тому. Значно менше пощастило дзвіниці, на яку, очевидно, весь час бракувало коштів і зусиль. Струнка каркасна дзвіниця з дубових брусів збудована одночасно з церквою. 1762 року, за вїйта Стефана Сидоровича, її ремонтували або ре-

конструювали – про це свідчить напис на надпоріжнику дверей. Вони, до речі, досі зачинені, тільки стін немає – від



першого ярусу дзвіниці зберігся лише голий скелет каркасу. Давно втратила вона й дзвони. Між церквою й дзвіницею – купи битого скла від пляшок, що красномовно пояснюють, для чого приходять на церковне подвір'я деякі кам'ячани. Утім, надію на краще вселяють оберемки нового ґонту під опасанням церкви – хочеться вірити, що господарі скоро дадуть раду обом пам'яткам цього ансамблю.

Перед тим як продовжити рух за маршрутом, можна зробити радіальний виїзд в **БАТЯТИЧІ (Кам'янсько-Бузький р-н)**, що за 5 кілометрів на захід від районного центру. У селі збереглося дві дерев'яні церкви XVIII ст. – Собору Пресвятої Богородиці

(1778 р.) та св. Юрія (1759 р.), обидві високі, увінчані шоломовидними банями, візуально витягнуті вгору. Такий ефект досягається завдяки об'ємно-просторовій побудові: так, довжина Юріївської церкви дорівнює висоті її центрального зрубу.

Імовірно, обидва храми збудовані коштом діда Костянтина Папари і отримали від нього привілеї. У 1900 році внутрішні розписи церков виконав маляр Теофіл Копистинський. Церква Собору Пресвятої Богородиці за радянських часів використовувалася під колгоспний склад, потім – сільський музей, зараз це діюча греко-католицька церква. Гонтове покриття її стін пофарбоване у світло-кавовий колір. Під шаром фарби проглядає рельєфна табличка з геральдичним левом «Товариство обезпечень «Дністер» – церкву було застраховано. Біля храму розташована дзвіниця – цікаво, що перший її ярус мурований, з надзвичайно грубими стінами, а другий – дерев'яний каркасний. Іншою складовою ансамблю є брама огорожі під шоломовидним дашком. З подвір'я церкви Собору Пресвятої Богородиці видніється оригінальна споруда з ламаним дахом, мансардними надбудовами й галерейками. Це будинок «Просвіти» 1935 року. У ньому можна розрізнити риси

Св. Йоан Непомук. Фрагмент стінопису (XVIII ст.)



Інтер'єр костелу в селі Тадані. На балці під стелею – рик побудови «1734»

модної в той час на Галичині сецесії, поєднаної з елементами української народної архітектури. Будинок зазнав перебудов, тому важко повірити, що він був пам'яткою архітектури дерев'яної: мав зрубну конструкцію, стіни з брусів, в'язання кутів «у риб'ячий хвіст». Стіни були зовні і всередині покриті глиною і побілені. Нині вони вкриті цементною «шубою».

Від Кам'янки-Бузької дорога йтиме на південний захід, лівим берегом Західного Буга, то віддаляючись, то наближаючись до нього. На Бузі стоїть і село **ТАДАНІ (Кам'янсько-Бузький р-н)**, в якому є два дерев'яні храми. Один з них стоїть на видному колі. Це діюча церква св. Миколи (1876 р.), що нічим не вирізняється від своїх посестер XIX ст., фарбованих і під бляхою. Зате другий храм, що ховається від сторонніх очей у густо порослому деревами подвір'ї, на горбі понад потічком – пам'ятка цілковито унікальна, причому не лише на теренах Львівщини. Це єдиний в Україні дерев'яний костел XVIII ст., що



Село Тадані. Костел Відвідання Єлизавети Пресвятою Дівою Марією і св. Теклі (1734 р.)

дійшов до нас майже у первісному вигляді, більше того – зі стінописом. Повна назва костелу в Таданях звучить польською так: «Kościół p.w. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Tekli», що в перекладі означає «Відвідання Єлизавети Пресвятою Дівою Марією і св. Теклі». У літературі його іноді називають скорочено Благовіщенським. За радянських часів храм використовували під колгоспну комору, а з 1992 року – це знову діючий римо-католицький костел. Утім, богослужіння в ньому проводять лише на великі свята – з Кам'янки-Бузької спеціально приїздить настоятель Успенського костелу, отець Владислав. Форми тридільного костелу, перекритого двохсхилими дахами, вигля-

дали б, напевно, досить сухо, якби усі лінії, запроєктовані абсолютно прямими, такими й були. Але від віку костел набув певної, сказати б, криволінійності, що, безперечно, надає йому неповторного шарму старовини, як і скуйовджений ґонт на трикутних фронтонах. Іззовні костел давно потьмянів від часу, зате всередині грає кольорами – попри всі випробування, у ньому на диво непогано зберігся темперний стінопис кінця XVIII ст. Основна кольорова гамма – сірий, охристо-червоний і золотистий на темно-синьому тлі. Зі стелі за вір'янами стежить Всевидюче око, а янголи розтягують сувій з написом, що прославляє Святу Трійцю. На північній стіні – велике зображення Діви Марії. Угорі на північній стіні нави добре збереглося зображення незвичного у наших краях чеського святого – Йоана Непомука, покровителя знеславлених. За життя він був священиком і

сповідав дружину чеського короля Вацлава. Одного разу ревнивий і підозріливий король вимагав виказати йому, у яких гріхах сповідалася королева. За відмову Йоан Непомук заплатив власним життям: його втопили у Влтаві. Але згодом тіло сплигло, і над ним засяяли зорі...

Вівтарну частину від нави відділяє поперечна балка, що виконує конструктивну і декоративну функції водночас – з'єднує зруб і служить підніжжям для Розп'яття. На балці посеред напису «Ісус Назаретянин Цар Іудейський» вказано дату побудови костелу: «1734».

На старому сільському цвинтарі серед дерев та інших надгробків є могила, яку можна знайти хіба з провідником. Тут поховано ксьондза Благовіщенського костелу Тадеуша Гаєвського, пароха та каноніка цієї парафії з 1900 року. Як пишеться в

Дерев'яна скульптура на надгробку ксьондза Гаєвського



Вознесенська церква у Волиці-Деревлянській (1680 р.)

епітафії польською мовою: «Був священником 33 роки, переживши 63 роки. Помер після великих і довгих страждань 5.01.1934 р. Тих, що проходять мимо, просимо помолитися». Могила о. Тадеуша на сьогодні теж стала пам'яткою – в ніші надгробку збереглася дерев'яна (а це велика рідкість) скульптура Спасителя.

Наступний пункт маршруту – село **ВОЛИЦЯ-ДЕРЕВЛЯНСЬКА (Буський р-н)**. Хоч воно і знаходиться на протилежному березі Бугу, немає жодного сенсу їхати в об'їзд через Буськ, роблячи гак на кількадесят кілометрів. Існує набагато економічніший і цікавіший спосіб потрапити туди: треба з Таданів доїхати до села Стрептів (заодно оглянувши у ньому гарну цвинтарну каплицю) і звернути на Деревляни. Там можна лишити авто на березі і перейти Західний Буг кладкою.

Власне, й сам довжелезний хиткий місток, підвішений лише на двох точках опори, можна вважати пам'яткою народного дерев'яного зодчества.



Іконостас Вознесенської церкви, що став хрестоматійним шедевром українського мистецтва, створили у 1680–1682 роках жовківські сницарі й малярі школи Івана Рутковича

Щоб користуватися нею, треба знати маленький секрет. Іти кладкою слід маленькими швидкими кроками, а то дасться взнаки підступне явище резонансу, й доведеться незграбно хапатися за дротяні перила. Інший кінець кладки знаходиться вже у Волиці-Деревлянській, і до церкви лишається пройти якусь сотню метрів направо сільською вулицею. Храм Вознесіння Господнього часто датують 1680 роком, однак згідно з написом на надпоріжнику західних дверей, пам'ятку слід датувати між 1651–1667 роками, тобто часом гетьманування Станіслава Потоцького, воеводи краківського. Відомо, що у 1662–1788 роках церква була монастирським храмом,

а після скасування монастиря використовувалась місцевим дідичем під склад господарського зняряддя.

Нині одну з найдавніших церков галицької архітектурної школи закуто в грубий бляшаний панцир. Але не треба поспішати розчаровуватися – наразі нас цікавить не зовнішній вигляд храму, а його сокровенне – іконостас.

Іконостас Вознесенської церкви, виконаний у 1680–1682 роках жовківськими митцями школи Івана Рутковича (про неї докладніше йдеться у розділі по маршруту №2) – не просто «один з...», а хрестоматійний шедевр українського мистецтва. Його живопису притаманні піднесеність і одухотвореність образів, декоративність, протиставлення холодних і теплих кольорів. Ікони розташовані за канонічними принципами. У нижньому



Навіть на гербі Буська, міста на воді, зображений водяний птах – лелека, по-галицькому – «бузьок»

ярусі – ікони Ісуса Христа, Богоматері і храмові ікони. У композиції іконостасу є особливість – між намісним і празниковим ярусом розміщено ряд ікон із вибраними епізодами з життя Ісуса Христа. Празниковий ярус поділений на дві частини іконами «Спас Нерукотворний» і «Тайна вечеря». Вище розташований «Деїсус» з апостольським ярусом та пророцький ярус із «Розп'яттям» над ним.

З подвір'я Вознесенської церкви, що в оточенні ясенів стоїть на високому мисі правого берега Бугу, навесні можна спостерігати величезне плесо, в якому подекуди видніються «подвійні» дерева й корчі – оригінал плюс віддзеркалення. Але по-справжньому зрісся з Бугом та його судинами-допливами **БУСЬК**, старовинне місто при воді.

Літописний Божеськ став у XIII ст. добре укріпленим містом-фортецею Буськом, у XV – одним з перших на Галичині отримав магдебурзьке право. Здається, звичайна історія звичайного галицького містечка; але єдиним у своєму роді Буськ зробила вода. Навіть на гербі містечка оселився водяний птах – лелека, по-галицькому – «бузьок».

Місто при злитті Західного Бугу і Полтви розрізали на частини річки, річечки й потічки. У XIX ст. воно складалося зі Старого міста, Середнього

Кладка через Західний Буг – теж своєрідна пам'ятка дерев'яної архітектури. Це найкоротший шлях до церкви у Волиці-Деревлянській, наступного об'єкту на маршруті





Каплиця, влаштована у стовбурі дуба, символізує печеру святого Онуфрія



Церква св. Онуфрія (XVII ст.) розташована серед валів давньоруського городища

міста, Нового міста і четвертого міста Яблонова, а оточували його передмістя Довга Сторона, Ліпибоки, Німецький Бік, Воляни, Підзамче. Усі вони об'єднувалися в одне ціле системою гребель, мостів і каналів, якими, подібно до гондольєрів, їздили човнярі-«кумлажники», за що у XIX ст. Буськ отримав назву «Галицької Венеції». Згадується вона й у відомому путівнику Галичиною (втім, його автор Мечислав Орлович без зайвих сантиментів зазначає, що «місцевість ця болотиста і малярійна»). Береги каналів укріплювалися лозою та дерев'яними колодами, покладеними в зруб при мостах, самих мостів на 1866 рік налічувалося 68. Окрім мостів були й легендарні кладки по 400–500 метрів довжиною (куди там нашої переправи у Волиці-Деревлянській!), шириною у 2–3 дошки, на високих стовпах-опорах.

Саме у такому сповненому води просторі міста існували й храми: костели, церкви, синагога. Дерев'яна церква св. Онуфрія на горбі передмістя Воляни колись відбивалася у плесі Остапковецького ставу, а від церкви св. Параскеви, що на клиновидній мисовій частині передмістя Довга Сторона, і досі відкривається річковий краєвид.

Слава «Галицької Венеції» розвіялася, коли в Буськ на зміну водним шляхам прийшла залізниця, а осушення боліт призвело до обміління рік. І від сотень дерев'яних споруд до нашого часу дійшли тільки сакральні.

Сучасна вулиця Богдана Хмельницького, перетинаючи під мостом трасу Київ–Львів, веде на передмістя Воляни, до церкви св. Онуфрія. Розташування її в чомусь унікальне. Церква стоїть на високому горбі і водночас... у ямі. Річ у тім, що верхівку порослого деревами пагорба оперізує вал,

а церква знаходиться якраз у центральній, найнижчій частині «кратера». Точніше, дитинець – адже насправді «підозрілий» пагорб є давнім городищем. Вхід на єдину дорогу, що дугою веде нагору, зручно було перекривати – там і сьогодні є брама, щоправда, декоративна. У польському «Словнику географічному» 1880 року видання стверджується, що «у горі, де розташована стародавня церква св. Онуфрія, існують ніким не досліджені печери». Це саме пише й Орлович. Нині про розташування печер нічого не відомо. Існує ще одна легенда, яку не без скепсису розповідають місцеві мешканці, – ніби земляний пагорб шапками накидали козаки на честь Богдана Хмельницького, що проходив тут зі своїм військом.

На початку підйому, впритул до старого дерева, стоїть дивна пам'ятка, від якої віє не те що сивою давниною, – древністю. Невідомо скільки років (десятиріч? сторіч?) тому в стовбурі, а точніше, у пеньку велетенського дуба люди влаштували капличку, символічну печеру святого Онуфрія. Ось і архаїчний приклад народного дерев'яного зодчества.

Прохід між валами на дитинець ніби випадково прикриває дзвіниця (XVIII ст.). І вже за нею, в глибині церковного подвір'я, стоїть храм. Церкву св. Онуфрія датують неоднозначно: 1642 або 1680 роком і, через кому, роком 1758. Мається на увазі, що храм був заснований у XVII і капітально перебудований у XVIII ст. Через невдало скомпонований текст охоронної таблиці за дату побудови відвідувачі часто приймають охоронний номер «1342», написаний перед назвою пам'ятки: «1342 Онуфріївська церква та дзвіниця (дер.) 1758». Нині церква стоїть під бляшаними дахами, дивно пофарбована у два кольори, рудий та блакитний, поверху ґонтового покриття стін. Незважаючи на це, їй вдалося зберегти привабливість старовини – не в останню чергу й завдяки історич-

ному оточенню. З 1945 року церква стояла зачинена, й лише в останні роки минулого століття стала діючим православним храмом. Тоді ж, із дозволу реставраторів, церкву помалювали всередині. Іконостас значно давніший – він походить з першої половини XVIII ст., і його різьблення та іконопис мають стильові ознаки пізнього ренесансу.

Серед повоєнних могил на церковному подвір'ї вирізняється надгробок з чорно-білою фотографією кучерявої дівчинки на ім'я Олена Вороновська, роки життя 1931–1944. Розповідають, що 13-річну дівчинку випадково застрелили червоноармійці, коли шукали по хатах бандерівців. За воєнка прийняли Оленку, що від страху причаїлася десь у кутку за дверима...

Щоб потрапити до другої буської церкви, слід повернутися на перехрестя за центром міста, з якого звертали на Воляни, і звідти їхати вулицею Шашкевича. Вона приведе до церкви св. Параскеви (1708 р.),

Єдиний прохід між валами, що веде до церкви, «прикриває» дзвіниця



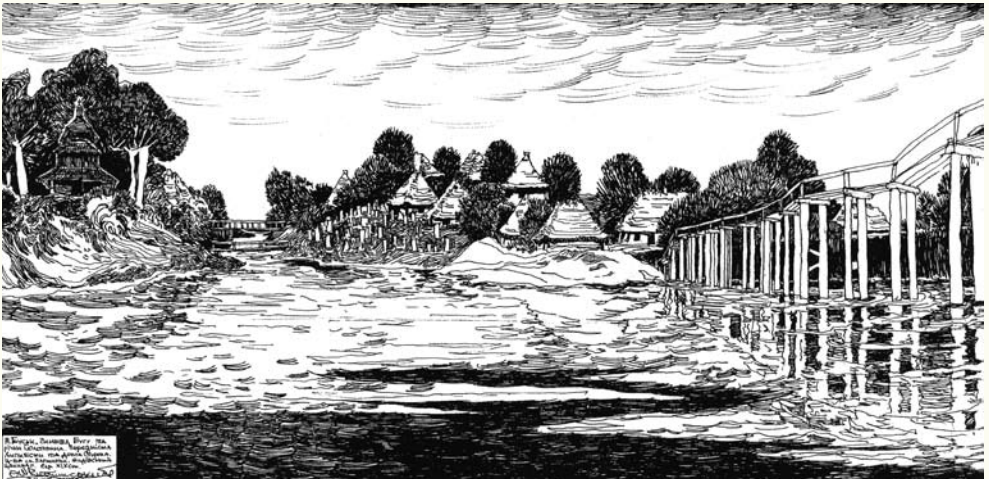
що невдовзі з'явиться в глибині просторого подвір'я праворуч від дороги. Симпатична церковця, суцільно вкрита лускою гонту, більше нагадує пузату приземисту діжку, з двома невеличкими прибудовами з обох боків. Такою вона була не завжди. Бабинець церкви було розібрано під час реставрації 1980-х років – львівські реставратори довели, що храм належить до рідкісного типу двозрубної ротонди, а бабинець є пізнішою прибудовою. Натомість представники іншої реставраційної школи критикували ці дії, аргументуючи тим, що на стінах, у місцях прилягання бабинця, видно світлі смуги деревини й жодного сліду патини, а це свідчить про одночасне спорудження нави й бабинця. Крім того, на Волині відомі храми, де бабинці приставлені, хоч і збудовані одночасно з храмами, доказом чого є арки-вирізи, що проводять у наву з бабинця. Не

беремося судити, хто мав рацію. А винуватиця палкої дискусії, церква-діжечка, вже явно потребує нової реставрації.

Нам невідомо, чи зберігся у церкві стінопис 1833 року (художник В. Леонович), оновлений у 1889–1890 рр. (художник М. Сирський). На подвір'ї храму – давній кам'яний хрест, вирізьблені написи на якому ховає грубий шар побілки. А якщо з пагорба понад річечкою, на якому стоїть церква, уважно вдивитись у протилежний берег, то видно й інші поховання. Ряд за рядом, перпендикулярно до річки, стоять сотні прямокутних різьблених надгробків величезного окописька – єврейського цвинтаря. Давні надгробки похилені в різні боки, але все ще міцно тримаються за крутосхил річкового берега, схожі на міфічні зуби дракона, пророслі воїнами.

З Буська маршрут прямує київською трасою на схід до Олеська і там звертає на північ, в село **КУТИ (Буський р-н)**. Тут, за якихось чотири кілометри від усім відомого замку, у повному забутті руйнується шедевр. Це не перебільшення – одного погляду на фотографію достатньо, щоб у цьому переконатися.

Так виглядало передмістя Довга Сторона з церквою св. Параскеви у XIX ст.
Реконструкція Олега Рибчинського





Силует центрального об'єму церкви св. Параскеви (1708 р.) нагадує діжечку

Церква й дзвіниця стоять на центральній вулиці села в оточенні високих дерев. Храм архангела Михаїла, збудований 1697 року теслю Григорієм Сасовським, має особливість – ступінчастий пірамідальний дах, що походить від давнього шатрового перекриття і нині зустрічається дуже рідко. Ще одна яскрава деталь – споруджене 1865 року опасання у вигляді аркади-галереї, яке відновили у первісному вигляді під час реставрації 1974 року. Тоді ж споруду підняли на кам'яний фундамент.

У церкві, де збереглися барокове різьблення і стінопис XVII ст., свого часу розмістили експозицію філії Львівської картинної галереї. Нині церква стоїть закрита й руйнується, а у дзвіниці цей процес добігає кінця.

У Кутах є ще один дерев'яний храм – церква Різдва Пресвятої Богородиці (1750 р.). З мистецької точки зору вона поступаєть-

ся Михайлівській, проте є досить своєрідною і теж належить до пам'яток архітектури національного значення. Інтер'єр церкви розписав художник Я. Левицький.

Напроти церкви, через річку, видніється давній єврейський цвинтар





Храм архангела Михаїла (1697 р.) у селі Кути майже нікому не відомий, хоча знаходиться за кілька кілометрів від знаменитого Олеського замку

Неподалік від Олеська, під боком в іншого знаменитого замку, Підгорецького, донедавна існував ще один шедевр дерев'яної архітектури. Прекрасна Михайлівська церква (1720 р.) – суцільне «дерево», стояла на старовинному цвинтарі, на високій горі, з якої відкривався неповторний краєвид. Лише за кількост метрів від замку, включеного у туристичний маршрут «Золота підкова Львівщини», церква багато років стояла закрита й забута. Звістка про її загибель у вогні боляче вразила усіх, хто знається на українських пам'ятках.

А нині ділянку траси від Олеська до Бродів можна проминути без зупинок. За три кілометри на північ від міста лежить маленьке село **ЯЗЛІВЧИК (Бродівський р-н)**. Ним починається знайомство з екзотичними для нашої країни пам'ятками – дерев'яними костелами початку ХХ ст. Цю нечисленну й цікаву групу пам'яток настільки послідовно обходять увагою українські друковані видання та інтернет-ресурси, що серед туристів про дерев'яні костели знають одиниці. Пояснюється це їхнім відносно молодим віком, через що жоден з цих храмів не має статусу пам'ятки архітектури. Ледве вдалося відшукати присвячену їм публікацію – статтю Ольги Мер'є-Шеремети з «Львівської полі-

техніки»^{*}, яка нині працює над дисертацією на цю тему. У ній наводиться перелік існуючих нині на території Львівщини дерев'яних римо-католицьких костелів і каплиць першої половини ХХ ст. Їх лише вісім:

■ каплиця св. апостолів Петра і Павла у Вовчому Турківського району (1900 р.) – для польськомовних німців;

■ костел св. Франциска Борґ'яша в Розлучі Турківського району (1901–1902 рр.) – для німців;

■ каплиця Зустрічі Найсвятішої Панни Марії в Нагірному (Анаберґу) Сколівського району (1920 р.) – для німців;

■ костел в Пикуловичах Пустомитівського району (1921 р.) – для поляків;

■ каплиця в Купичволі Жовківського району (1924 р.) – для поляків;

■ каплиця Матері Божої в Ільнику Турківського району (1932–1933 рр.) – для поляків;

■ костел в Рудно (1935 р., арх. Людвік Вельтже) – для поляків;

■ каплиця в Язлівчику Бродівського району (1933 р., арх. Конрад Мужинський) – для поляків.

Усі римо-католицькі дерев'яні храми, збудовані в цей період, були настільки компактними, що їх зазвичай називали у пестливій формі: «костелик», «капличка». Головним поштовхом для їх будівництва була мода, місцеві традиції дерев'яного будівництва, а часом і необхідність термінового спорудження храму. Із суто політичних міркувань дерев'яні римо-католицькі храми ставили здебільшого в центрі поселень, на узвишші, не звертаючи особливої уваги на їх орієнтацію. За стильовими особливостями вони представляли історизм (неоготику) або модерн. Дві неоготичні пам'ятки з сіл Розлуч і Вовче на Турківщині включені до маршруту №5, і про них йтиметься далі. Каплиця ж у Язлівчику –

^{*} Вісник «Украхідпроектреставрації», 2005, число 15, С. 54–61.



Михайлівська церква (1720 р.) також багато років простояла зачищеною, у забутті, за кількості метрів від іншого замку – в Підгірцях. Нещодавно вона згоріла – а може, була спалена вандалами...

маленький і гордий представник модерного стилю.

Дізнатися більше про історію костелика можна не в Язлівчику, а у Бродівському історико-краєзнавчому музеї. Науковий працівник Андрій Корчак розповідає, що каплицю було побудовано місцевою римо-католицькою громадою, яка завдяки тогочасній політиці колонізації «Східних Кресів» нараховувала понад 70 осіб. Після Другої світової війни костелик не використовувався за призначенням – тут був склад, потім архів, що призвело до часткової руйнації споруди. Але дотепер зберігся дерев'яний вівтар у формі portalу з колонами корінфського ордеру, також із дерева. Portal увічнює образ «Всевидючого Ока Господнього» в сонячному промінні.



Каплиця для поляків у Язлівчику (1933 р.) – єдиний представник модернового стилю серед восьми збережених на Львівщині дерев'яних костеликів початку ХХ ст.

Внизу вітваря зазначено ім'я фундатора Павла Голіновського й дату «1936». Варте уваги й декоративне

Вікно з автентичними ґратами



різьблення з мотивами дубового листа та жолудів на одвірку.

Особливого колориту надає споруді стрімкий гонтовий дах. Над самим входом залишилась квадратна основа, на яку раніше спиралася мініатюрна шатрова вежа, що завершувалася кутим хрестом. Але 2002 року під час проведення сільськогосподарських робіт поблизу споруди трактор зачепив нижню частину дроту громовідводу і потягнув разом з ним шатрову вежу.

Сьогодні костелик в Язлівчику перебуває у стані напівруїни: гонтова покрівля потребує заміни; балки головного об'єму споруди (особливо з північної сторони) прогнили; до руйнування, крім природної стихії, часом долучаються і окремі люди, які поварварськи ставляться до пам'ятки, не стигаючись обмальовувати стіни храму. В

селі тільки одна, православна, громада, яка використовує для богослужінь мурований храм, тому доля костелика нікого не цікавить. Зате, на щастя, вона цікавить керівників Бродівської райадміністрації, які наразі шукають шляхи збереження цієї «непам'ятки» (костелик не має навіть статусу пам'ятки місцевого значення). Нещодавно вони запросили оглянути споруду представників «Шевченківського гаю» – але ті відмовились забирати її до львівського скансену. Не підходить за віком. Триває пошук інших варіантів – і найвірогідніше, що костелик будуть переносити з Язлівчика, де він нікому не потрібний.

Якщо з Бродів повертатися до Львова не напрямки, а дугою туристичної «Золотої підкови Львівщини» через славнозвісні замки Золочева і Поморян, на півдорозі між ними

Надбрамна дзвіниця церкви св. Кузьми і Дем'яна (1697 р.) в селі Махнівці первісно служила сторожовою вежею



Різьба вхідних дверей

можна відвідати невеличке село **МАХНІВЦІ (Золочівський р-н)**. Тут знаходиться маленька гарна пам'ятка, яка завершує наш маршрут. Біля давньої, але зіпсованої поновленнями церкви св. Кузьми і Дем'яна (1697 р.) дивом збереглася в первісному вигляді чудова дзвіничка зі стрімким гонтовим дахом. Церква й дзвіниця були збудовані на місці попередніх, що згоріли під час татарського нападу. Щоб швидше звести храм, на це місце з найближчого лісу перенесли каплицю, до якої прибудували ще один зруб. Протягом наступних століть споруда виросла ще на один зруб та кілька бічних прибудов на додачу. Дзвіниця, зведена майстром з Поморян, належить до типу надбрамних дзвіниць (про їхнє походження докладніше написано в розділі по маршруту №5) і в разі небезпеки правила за сторожову вежу.